

הדרך היומית

עלון יומי ללומדי הדרך היומית יו"ל ע"י "מדרשית הדרך היומית פ"ח"

מסכת בבא מציעא - דף ב'

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדרך

הקדמה למסכת בבא מציעא

הראשונים ביארו מדוע התחילה המסכת בדברי התנא "שניים או חזין בטלית". תוס' (ד"ה שנים) ביארו שהיות ובשלהי בב"ק (קט"ו, ב) לגבי נגר ובע"ה אמרו הרי אלו שלו, על זו הדרך המשיך התנא במשנתנו. ואמנם בשתי מסכתות יש כלל "אין סדר למשנה", אך יש מ"ד שסובר שסדר נזיקין מוגדר למסכת אחת וצריך למצוא בה סדר. ואף מי שסובר שאין מוגדר כמסכת אחת, אך זה רק לגבי כללי הפסיקה, היינו למקום שאמרו הדברים בסתם או נאמרו הדברים במחלוקת, אך כאשר רבי סדר וכתב את המשניות כתבם עפ"י סדר מסוים, לכן בכל מסכת צריך לברר מה טעם שנשנית בצורה זו.

ברמב"ן בריב"א וברשב"א כתבו כעין דברי התוס', אך ציינו למשנה (קיד, ב) לגבי מכיר כליו וספריו ביד אחר ושם אמרו נשבע ויטול, כך גם במשנתנו הנידון שנשבע ונטל.

ענייני המסכת

כתב המאירי "עניני השער השני (- בבא מציעא) לבאר הדינין בתביעות הבאות דרך טענה מאדם לחברו שלא מצד היזק אלא מחמת טענות אחרות".

נוקט המאירי שבמסכת יש שמונה חלקים, על אף שהחלק האחרון שייך יותר למסכת בבא בתרא אולם אף הוא נשנה במסכת שלנו מחמת ענייני שכר שכיר ששייכים יותר לב"מ. חלק א. עניני המציאות. חלק ב. עניני הפקדון. חלק ג. עניני ההקנאה שבמטלטלין. חלק ד. עניני הדין שבהלואות על איזה צד נאסר. חלק ה. עניני שכירות בהמה או פועלים או אומנים. חלק ו. עניני שכירות בתים. חלק ז. עניני קבלנות ואריסות וחכירות והמצרנות ודין שכר שכיר ודין משכון. חלק ח. עניני מי שהבית לאחד והעליה של אחר.

האם מועיל "קנין הבטחה"?

הגמ' מבארת שדקדוק לשון המשנה בא להשמיע, שאין לומר שמועיל לזכות בחפץ ע"י קנין הבטחה. והדבר צריך הבנה והגדרה, וכדי ללבן את הנושא נצטרך לברר היטב מהם דרכי הקניינים איך הם מועילים מה החסרון בהבטחה ומה כוונת הש"ס שיש צד שהבטחה תועיל. אך מחמת קוצר היריעה נעלה אך מעט מהנושא המורכב ויעתיר בהגדרתו.

נושא זה של הבטחה אם קונה או לא, עיין היטב ברש"י שדבר זה נשמע דווקא מהסוגיא לפנינו היות ולא מצאנו בשום מקום מ"ד שסובר שצריך דווקא קנין הגבהה למציאה. בתוס' כאן ציינו לסוגיית הש"ס (לקמן קיח, א) שמבואר שמועיל קנין הבטחה בהפקר, אך הסיקו שמדובר שעשה עוד מעשה קטן ולא הבטחה גרידא. ובדברי הראשונים (רשב"א וריב"א) מבואר שכל הנידון הוא לא בקניינית חפץ ממוכר אלא דווקא כאשר אין דעת אחרת מקנה, ואך רוק בקנין מן הפקדן היה צד שיועיל הבטחה בלבד. (ועי' בזה במחלוקת האמרי משה סי' לז, והקריית ספר על הרמב"ם נדרים ב, יט.) וצריך להשכיל בצורת הקנין א. בכל אחד מדרכי הקניינים יש בו ביטוי להכנסה לרשות והוראת בעלות על החפץ הנקנה, היכן דבר זה מתקיים בהבטחה. ב. בכל מעשה הקניינים צריך "מעשה" לצורך הקנין, היכן ה"מעשה", בקנין הבטחה. וצריך להבין בהגדרת הקנין ג. יש כללים בפרשת הקניינים, יש קנין "כסף" "הגבהה" "משיכה" "חזקה" כ. לא אחד מהם למדנו במסכת קידושין מתי מועיל ומה שורש של קנין זה, חז"ל לא הוסיפו עוד קנין שקוראים לו "הבטחה" א"כ מהיכן נלמד מה תוקפו. וביותר, בכל הסוגיות שמופיע קנין הבטחה מבואר בראשונים שקנין הבטחה כדי שיועיל צריך בו משהו נוסף, כאמור בתוס' אצלו בסוגיא ביארו שעשה מעשה קטן. ברש"י (לקמן קיח, א) שיכול לשומרו. תוס' בביצה (כה, א ד"ה המקושרים) ביארו שמתעסק בחפץ קצת. מבואר שיש איזה מעשה שמועיל מלבד ההבטחה, אולם מה שעושה בלי ההבטחה לא מועיל, שהרי א"כ למה לי ההבטחה, וההבטחה לבדה לא מועילה כמבואר דבר ברור במהלך הסוגיא לפנינו.

ביאור הענין כך, "בעלים" על חפץ, הוא השולט על החפץ ומצד החפץ הוא שייך לבעלים, כאשר אדם הוא בעלים על חפץ זה "שלו" ו"ברשותו" ומאיך מונע מכל אחד אחר להשתמש בחפץ (לא מצד גניבה וגזילה) מצד משפטי הממון. לכן כדי לרכוש חפץ מאחר צריך להוציא מרשות הבעלים וגם להכניס לרשות הקונה. בחפץ של הפקר אין צורך להוציא מהבעלים היות ובעלות הקונה לא באה תחת מישהו. ובחפץ של הפקר צריך רק להכניס לרשות. על פניו נראה שלקנות חפץ מהפקדן יותר קל כיון שאין מי שימנע מהקנין לחול ורק צריך להכניס לרשות ולא צריך להוציא מאחר. אולם (עי' בבית הלוי ח"ג מה) כאשר יש דעת אחרת לרשות הוא המסייע בלא רק להוציא את החפץ מרשותו אלא אף להכניס לרשות הקונה, משא"כ בהפקר שהקונה לבד הוא הפועל. (עי' עוד בהרחבה בהגרש"ש מערכת הקניינים.)

שיטת ריו"ח (גיטין עה, ב) שכאשר הבעל זורק גט לאשה וקרוב לה אפילו במרחק של 100 אמות היא זוכה בגט (יש שביארו שדין זה אך ורק בגט, עי' דברי יחזקאל נו, ג), ביאור הדבר היות והגט בשליטתה, נעשה לשלה כעין קנין ד' אמות שקנות לו בכל מקום משרש קנין חצר, חידוש ריו"ח שאף 100 אמות מועילות כיון שהדבר בשליטתה. (תניא צו, מחדש שאם נעשה חצר לענין זכיות הגט מועיל לה לקנות מציאה. מבואר שכאשר יש הוראת בעלות הבעל ליד ידיו ביטוי בשליטה בחפץ הנקנה מועיל כדון קנין חצר. היות והאפשרות להשתמש בחפץ מתחילה במה שיש שליטה על החפץ וזה שורש הקנין שמכניס לרשותו.)

כפי המבואר הבטחה לבד לא מועילה, לפי הדברים מובן אין הבטחה לבד תוכל ליצור שליטה על החפץ, מאיך בפרשת הקניינים יש כללים צריך להגבילה למשורר ליצור חזקה וכד', מה יועיל מעשה קטן, אז מה אם עשה מעשה, אבל צריך "מעשה קנין", כאן אמרו תוס' שמעשה קטן המצטרף להבטחה שמביאה לידו ביטוי שליטה בחפץ קונה מן ההפקדן, לכך אמר רש"י (לקמן קיח) שבאופן שעי' ישמור זה מועיל. לכן אמרו תוס' (ביצה כה) שמתעסק קצת בחפץ זה קונה לו. ובאמת בהל' מהר"ב רנושבורג הנדפס לפנינו בצד הדרך, ציין לתוס' יו"ט בשקלים (ז, א) שם מבאר את דעת הרע"ב שאף מעשה קטן לא צריך, אולם שם מבואר להדיא שמדובר ע"י שמירה והוראת בעלות מצד עצמה ללא מעשה נוסף, ועי"ש.

וא"כ העומק אצלנו בסוגיא, היות ויש שניים שטוענים שהחפץ הנמצא שייך להם, הרי לא מועיל כאן הבטחה ולא מועיל מה שהחפץ נמצא בשליטתו, שהרי נמצא אף בשליטת רעהו, וזה שאמרו שכל אחד אומר "כולה שלי" היינו תפוס בזה ורק כך מועילה טענתו.

סיכום הדרך

נושא היום: תפיסה בממון. הבטחה. ממון המוטל בספק.

שניים שמצאו טלית¹ וכל אחד טוען כולה שלי, כל אחד נשבע שאין לו בה פחות מחציה ונטל חצי טלית². **אחד טוען** כולה שלי **ורעהו טוען** חציה שלי, הויכוח הוא רק על חצי טלית שהרי על חצי אחד שניהם מסכימים ששייך לראשון³, **לכן** הטוען כולה ישבע שאין לו בה פחות 3/4, ויטול 3/4. והטוען חציה שלי ישבע שאין לו פחות 1/4, ויטול⁴.

בדקדוק לשון המשנה: **א.** נכתב שכל אחד טוען "מצאתיה" ו"כולה שלי", כדי שלא נאמר שמצא הכוונה ראה את הטלית⁵, אלא יש לו בו תפיסה וטוען ש"כולה שלי". **ונכתב** אף "מצאתיה" כדי שלא נאמר שבשאר מקומות "מצאתיה" הכוונה ראייה⁶. **ב.** ביאר ר"פ שבלשון המשנה מבואר שיש ב' ידוונים **א.** מציאה. **ב.** כולה שלי, היינו במקח וממכר שנתנו שניים כסף למוכר אחד נתן בע"כ ואחד נתן מדעתו ולא ידוע למי התרצה המוכר וכן אין המעות ראה למי התרצה⁷ כיון ששניהם נתנו. **והעמיד** שיש חידוש לגבי חיוב שבועה, **במציאה** חייבו שבועה למרות שאין הפסד לאחד. **ובמכר** חייבו שבועה למרות שיכול להשיג במקום אחר.

במשנה **יש חיוב שבועה** שאין הכרח שיש בודאי רמאי, שהרי במציאה יתכן ושניהם הגבירו ביחד את הטלית. **וכן במקח וממכר** יתכן שהמוכר התרצה לשניהם. (אך כאשר יש ודאי שבועת שאו דעת בן ננס שנוטלים בלא שבועה, כגון אמר אדם לחנוני תן לפועל סך מסויים ואח"כ אשלם לך, הפועל תובע מאותו אדם שלא קיבל, וכן לחנוני תובע וטוען שנתן.)

נחלקו רבנן וסומכוס בממון המוטל בספק (שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה מת בצדיה ולא ידוע האם מחמת הנגיחה או נולד קודם ולד מת), **דעת רבנן** המוציא מחבירו עליו הראיה. **דעת סומכוס**, חולקים בלא שבועה. אמנם דין המשנה שחולקים בשבועה, **לרבנן** כיון ששניהם תפוסים בטלית לא אומרים ה"מוציא מחבירו" אלא נשבעים ונחלקים. **ואף לסומכוס** כאשר שניהם טוענים "ברי" הדין שחולקים בשבועה. ואמנם רבה בר רב הונא למד בדברי סומכוס שאף בטענות "ברי" חולקים בלא שבועה, אך בנידון של המשנה **אין דררא דמומא** (לרש"י, חסרון ממון. לתוס', ספק לבי"ד בלא הטענות). ולכן חולקים בשבועה. **ואמנם** אם כאשר יש "דררא דמומא" אמר סומכוס שחולקים בלא שבועה כ"ש כאשר אין דררא דמומא, **לכן מעמידה הגמ'** שעיקר השבועה במשנה הוא מתקנת רבנן שלא יתא כל אחד הולך ותוקף טליתו של חבירו ואומר שלי היא.

¹ לא מכריזים על השבת אבידה כפי המבואר בתחילת פרק שני, מחמת שמדובר בעיר שרובה עכו"ם. ר"ש.
² דווקא בטלית יחולקו, כיון שהם מוחזקים והחלוקה יכולה להיות אמת. אך בנידון של "אראבא" (- ספינה) הנמצאת בלב ים, הדין "כל דאלים גבר". על אף שהחלוקה יכולה להיות אמת, משום שאינם מוחזקים. אך ב"מנה שלישי" (- שניים שהפקידו אחד הפקיד מנה ורעהו הפקיד ב' מנים, וכל אחד טוען המנה השלישי שלי) יש בודאי רמאי, והגדרת המעשה שהפקד מחזיק עבור שניהם ומבחינה דינית מוגדרים למחזקים, הדין שיהא מונח. ולסומכוס אף באין מוחזקין ויש ודאי רמאי הדין יחולקו בחקום שיש דררא דמומא (- עין למעלה מחלוקת רש"י ותוס'). תוס' ד"ה יחולקו. עי' ברש"י (ד"ה במקח) לגבי שניים שאמרו בגז, ובתוס' באופן דומה לגבי שניים אדוקין בשטר.
³ מה שטוען כולה שלי, ויש לו בודאי חצי שהרי השני מודה לו לגבי החלק הזה, אינו נותן לו כח בחציה השני של הטלית, עד שנאמר שהוא "ודאי" והטוען חציה שלי הוא "ספק", ויש כלל אין ספק מוציא מידי ודאי. היות ואמנם הוא ודאי על חצי, אך אין לזה שום קשר לחצי השני. תוס' ד"ה זה.
⁴ לא נאמן במינו שאם היה שקרן היה אומר "כולה שלי" כיון שלפי כללי המינו לא אומרים מינו להוציא ממון. אא"כ המינו הוא דאי בעי שיתק. תוס' ד"ה זה.
⁵ בהפקר הבטחה קונה כאשר עשה מעשה כל דהוא. תוס' דבראיה.
⁶ יש צד לומר שבשאר מקומות לא מועיל ראייה, כיון שגילה בדעתו שמעוניין לזכות בקנין רגיל ולא ע"י הבטחה. תוס' בראיה.
⁷ נחלקו רש"י ותוס', לרש"י היה ניתן לברר אצל המוכר. ולר"י נשאל אותם ממי קיבל המוכר.